

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 május Ról-ról

Pető Iván: Politikai kultúra, kulturális politika(Bozóki András: Cenzorok helyett fekvőrendőrök. L'Harmattan, 2012.)

Bozóki András szelíd ember. Véleménye az őt érdeklő ügyekben határozott, átgondolt, de szövegei alapján a maradandó összbenyomás mégis az, hogy szelíden visszafogott, kerüli az indulatos megjegyzéseket, az éles megfogalmazásokat, a jelzős minősítéseket. Igaz ez a legújabb kötetébe belekerült, tematikai értelemben sokféle írásra, ahol jellegzetesen nem napi, heti politikai döntésekhez szól hozzá, de áll más fórumokra is. (Egyebek között a nem sokkal korábban *Virtuális köztársaság* címen – Gondolat Kiadó, 2012 – közzétett szöveggyűjteményére is, amelyet a köztársaság politikai kultúráját érintő, másfél évtized alatt írt esszéiből és publicisztikáiból állított össze, választ keresve arra a kérdésre, mi vezetett a magyar demokrácia válságához.)

Bozóki politológus, és a magyar közönség hiheti: a politológus csak szabad szemmel nem látható vonásokban különbözik az újságírótól, hiszen jellemzően blogban, nyomtatott sajtóban, tévében és rádióban azonnali frissességgel reflektál a történésekre. Az olvasó azonban arra jut, hogy nem azért visszafogott a hang Bozóki írásaiban, mert ő nem napi történésekre reagál, hanem éppen azért száll be csak kivételesen a médiumok gyors reagálású szereplői közé, mert ars poeticája tartja távolabb a zurnaliszta ízü megnyilvánulásoktól. A szelíd hang mindenesetre meghatározó stiláris elem, pedig az új, alkalmi szövegeit, napi- és hetilapcikkeit, interjúit összegyűjtő kötetének tematikája, ha lenne rá hajlama, azért jócskán adna okot és lehetőséget indulatosabb kiszólásokra, hiszen aligha hihető, hogy emóciók nélkül szembesül mindazzal, amiről ír.

Az egyik ilyen, Bozókit nyilvánvalóan érzelmileg is megérintő „ügy” maga a Fidesz. Ott volt a kezdeteknél, igaz, nem politikusi ambíciókkal, de meghatározó háttéremberként. Útjaik már a kilencvenes évek elején elváltak, de ettől még a mai Fidesz távolsága az egykoritól Bozóki számára más, mint akiknek a rendszerváltás nem „egyetlen, véget nem érni akaró, hatalmas, ünnepi buli” volt, akik soha nem álltak szorosabb kapcsolatban a szervezettel, a meghatározó emberekkel.

Bozóki hangja a rendszerváltó Fidesz – a szerző még 1989-ben kelt meghatározása szerint –, a radikális, liberális, alternatív mozgalom nyilvánosan meg-megszólaló „árvái” többségéhez, valamint a mai, a populista, kelet-európai értelemben nemzeti és konzervatív párttal szemben álló politikusi, publicisztikai megnyilvánulásokhoz képest is visszafogott. Nem háborog, nem sopánkodik, hogy megváltozott egykori politikai otthona; tényként, szinte természeti jelenséggént és nem felháborodva veszi tudomásul mindazt, ami bekövetkezett, amihez a nézeteket illetően régóta semmi köze; nyomát sem találni olyasminek, mintha úgy éreznék, elvették, meghamisították azt, ami egykor az övé volt.

Nyilván a párhuzamosan megjelent, említett kötet is szerepet játszik a Fidesz-tematika e kötetbeli relatív szerény súlyában, de jelzi Bozóki attitűdjét, hogy bár az írások keletkezési dátuma itt is az 1996 és 2011 közötti 15 év, csak igen kevés helyen szól egykori pártja, illetve az Orbán Viktor vezette kormányok országlásáról, döntéseiről. Leginkább hosszabb interjúkban írja le közös történetüket, puha válasukat, és tesz elemző szándékú megjegyzéseket a tapasztaltakhoz.

Ehhez hozzátartozik, hogy tudja, egykori pártja és ő, bár messze nem egyformán és eltérő irányba, de kölcsönösen távolodtak 20 év előtti világuktól. Ez nemcsak indirekt módon tűnik ki, hanem tételesen is kimondja: megmaradt ugyan liberálisnak, de ezen belül, nem utolsósorban a rendszerváltás nyomán látható szociális helyzet hatására is, balra mozdult el. Sőt azt sem titkolja, hogy rendszeres nyugat-európai, amerikai egyetemi turnéin emberi és politikai értelemben leginkább a baloldali, rendszerkritikus, alternatív motívumokat is felmutató kollégáit találja rokonszenvesnek, velük találja meg leginkább a közös hangot.

Ugyanakkor Bozókitól távol áll minden baloldali utópizmus. Rendszerkritikára van hajlama, de az, hogy a „végső” megoldást ma még nem látható vagy csak alkalmi jelenségekből transzformált jövőbe „lássa bele”, fel sem merül. Mindennek itt annyiban van jelentősége, hogy a kötetben publikált két szövegben is fontos szerepet kap a hazai antikapitalista szellemi baloldali ideológusi szerepet vállaló, egyes körök – Bozóki kifejezésével – értelmiségi celebritása, Szalai Erzsébet. Szalai nemcsak nézeteivel, de olykor az önmagáról, illetve munkásságáról megfogalmazott mondataival is kiválthatna erőteljes reagálást, de Bozóki, ha egyáltalán konfrontálódik, e tárgyban is visszafogott marad. Egy kritikus, Laki Mihály már 1994-ben azt írta, hogy Szalai „interjúkra és intuíciókra építő, igen hatásos tudományos költészetet művel”. Bozóki viszont az egyik könyvéről 2000-ben írt recenziójában is úgy tesz kritikai megjegyzéseket, hogy már írása címében is az erényeket, az érzékenységet és a türelmet emeli ki. Miközben nagyra értékeli az empirikus kutatót, az elitváltás teoretikusát, megjegyzi: korábbi írásaiban több volt az elemzés, majd előtérbe került az ítéletalkotás, ideológiateremtés. „Anélkül, hogy alábecsülném Szalai Erzsébet ideológusi hatását és mozgalmatszervező tevékenységét, nem ezt tekintem legjobb szerepének. Úgy gondolom, titkon maga is így van ezzel” – írja szolid optimizmussal.

A közgazdasági egyetem Társadalomelméleti Kollégiumának égisze alatt megjelenő baloldali folyóiratban, a *Fordulatban* 2011-ben publikált, Szalai Erzsébettel és Bozókival a hatalmi elitekről szóló beszélgetés, a könyv második leghosszabb szövege, nem igazolja ezt a bizakodást. Bozóki azonban itt is szelíden a maga véleményét mondja, és nem vitapartnere doktrínáival foglalkozik. A szociológia nyelve persze részben közös, de a két megszólaló nézetkülönbsége világos. Szalai egyebek között kifejti: gyengén vannak jelen a magyar társadalomban a munkásosztály megszerveződéséről a *Kommunista Kiáltványban* megfogalmazott premisszáknak megfelelő formációk, ezért indokolt osztályok helyett az elittel foglalkozni. Mire Bozóki csupán azt említi: relevánsnak tartja az elitkutatást. Partnere máshol azt mondja: „felvázolható egy olyan jövőkép is, mely szerint a nemzetközi bérek kiegyenlítődése nyomán nemzetközi osztályharc fog kibontakozni” – ahogyan Rosa Luxemburg írta. Bozóki ezzel sem száll vitába, csak megjegyzi: a kiegyenlítődések még messze van.

A szerző szelídségét, egyáltalán, viszonyát a politika világához leginkább a 2005–2006-os kulturális miniszterségéről szóló szövegeiből lehet látni. Több hosszabb interjú és néhány más írás, a kötet terjedelmi értelemben is legjelentősebb része foglalkozik ezen időszakkal, egy-egy döntéssel. Bozóki személyiségjegyeinek esetleges megfigyelése mellett persze a köztörténet szempontjából is ezek a szövegek számíthatnak leginkább az olvasó érdeklődésére.

Ha volna rá hajlama, Bozóki minisztersége történetét is felidézhetné erős emóciókkal, s

bőségesen lenne oka sérelmeit, megcsalásait, cserbenhagyásait vagy egyszerűen csak az elvárható támogatás hiányát indulatosan felemlíteni. Közel sem a teljesség igényével, álljon itt egy felsorolás néhány körülményről, ügyről, amely alapján érthető lenne, ha indulattal beszélne erről a korszakról.

Bozóki sem zárja ki, hogy miniszteri felkérése nem személyének, még kevésbé valamiféle jól átbeszélte kulturális misszióknak, sokkal inkább paramétereinek volt köszönhető, amennyiben az MSZP-től eléggé távol álló, fideszes múltú akadémiai értelmiségiként kinevezése egy pillanatra izgalmasnak tűnhetett. A miniszterelnök miniszteri feladatként a kultúra segítségével elérendő politikai célok, nem pedig kulturális elképzelések megvalósítását várta tőle – igaz, ez látszólag szinkronban volt Bozóki nézeteivel, aki a kultúrát a társadalmi integráció eszközeként tekintette.

Munkába lépése után a kormány az addig ismert költségvetést az új miniszter számára váratlanul szűkítette, amivel mozgástere minimálisra zsugorodott. Bár az őt felkérő miniszterelnök akkor még harmonikusabban működött együtt az MSZP-vel, mint 2006 után, meghatározó szocialista körök Gyurcsány Ferencet is kültagnak tekintették. A messziről jött Bozókit az elvben mögötte álló párt kakukktojásnak látta, egyértelműen külső embernek tartotta, meglehetősen bizalmatlansággal figyelte. Néhányan nem is titkolták, hogy hitük szerint nekik kellene a miniszteri székekben ülniük, nem Bozókinak, elődje és egyben utódja pedig evidensnek tartotta, hogy érdemi befolyása a tárca döntéseire megmarad. Bozóki, a politikai logikának megfelelően a szocialista párt miniszterének tekintette magát, így természetesen a koalíciós liberális párttal – az esetleges szellemi érintkezési felületek ellenére – nem állt érdemi kapcsolatban, a Fidesz pedig ugyanolyan ellenséges, öncélúan és totálisan konfrontálódó, egyúttal kicsinyesen kekeckedő volt vele szemben is, mint a kormány egészével. Mondhatni tehát, hogy Bozóki meglehetősen politikai elszigeteltségben abszolválta a kormánytagságot.

Érdekes módon a kötet írásai nem említik, de miniszterként a politikától és így a szocialistáktól, de a közigazgatástól, a kulturális intézményektől is távolabb álló akadémiai, egyetemi értelmiségiekből álló tanácsadókat vett maga mellé, ők segítették, formálták miniszteri kulturális stratégiáját és munkájának arculatát, már amennyire a költségvetés igen szűk keretei erre lehetőséget biztosítottak. Ez nyilván előnyt jelentett annyiban, hogy kívülről láttak rá a sok tekintetben fenntarthatatlan intézményrendszerre, kevésbé kötötte őket a status quo, de – mondhatni – nem segítette a miniszter apparátusi, politikai beágyazódását.

Politikusi, miniszteri pályája szinte még el sem kezdődött, szembetalálkozott az Operaház (egyik) válságával, ahol – ha nem tudta volna – megismerhette, hogy az intrika, önzés, árulás nemcsak az előadott darabokban, esetleg a „civiliek” által gusztustalannak látott politikában fordul elő, de a kultúra intézményeiben is. Amikor Európa magyar kulturális fővárosáról kellett döntenie, bármilyen demokratikusan és körültekintően igyekezett is eljárni, szembesülnie kellett a politikai machinációk és a gyanakvás, vádaskodás repertoárjával, majd a döntés után – ha addig lettek volna illúziói – azzal, hogy valójában milyen a mögötte álló párt, a helyi kiskirályok világa.

Bár az itt közölt írásokban szintén nem esik szó róla, de nem aratott nagy sikert politikai hinterlandjánál, amikor zömében politikai outsiderset nevezett ki a külföldi kulturális intézetek élére. E kötetben nem említi, de látszott, „elfelejtették” vele közölni, hogy ha a szocialista párt a 2006-os választások után kormányt alakít, ő már nem lesz újra miniszter. Programmal készült a miniszterség folytatására, amikor a régi-új miniszterelnök és pártja már egyértelműen befejezetteknek tekintette működését. (*A szabadság kultúrája* című kiáltványát, stratégiáját közzétette ugyan, még a tárca hivatalos lapjában is megjelent a választások idején, de sem a kormány, sem az MSZP nem tekintette sajátjának.)

Bozóki azonban e tárgyban is szinte szenvtelenül mondja el a tényeket, beszél saját döntéseiről és mások viselkedése tudott vagy vélt okairól. Igaz, azért amikor az egyik interjúban összegzi minisztersége maradandó emlékét, szándéka ellenére inkább keserűen hangzik, amit mond: a munka szép része az együttműködés volt a kulturális élet szereplőivel, árnyoldala a folyamatos politikai áskálódás, amely éppen politikai hátországából érkezett.

Bozókit tudományos, oktatói tevékenységének, írásainak, nyilvános szerepléseinek ismerői nem láthatták olyannak, akit vonz, izgalomba hoz a politikai karrier lehetősége. Elvek, ha tetszik, ideák mellett elkötelezett ember, de távol áll tőle a küldetéstudatra utaló fellépés. Ráadásul politológiával foglalkozó szociológusként ismerte a politikai mechanizmusokat. Bár szelíd, visszafogott, de semmiképpen sem naiv embernek látszott.

Azt a kötet szövegei világossá teszik, hogy a Horn-kormány alatti véleménye – amikor meglehetősen ellenérzésekkel figyelte az MSZP tevékenységét, és a KISZ-titkárok koraként jellemezte a kialakuló hatalmi struktúrát – hogyan változott meg, miért látta másnak, a maga nézeteihez közelebb állónak már Medgyessy Péter is, de főként Gyurcsányt. Ennek, továbbá tanácsadói szerepvállalásának ismeretében sem tűnt és tűnik utólag sem természetesnek, hogy féléves külföldi tartózkodásból hazatérve, az itthoni levegőbe alig beleszippanva, elfogadva a felkérést, belevágott a miniszterségbe. Amit a kötetben erről mond, nemcsak kevés, de könnyen ki is forgatható, rosszhiszeműen akár úgy is beállítható, mintha flegma nemtörődomséggel beszélne egy nem túl jelentős kalandról. „Amikor a felkérést elfogadtam, úgy gondoltam, jó lehetőség ez arra, hogy új dolgokat elindítsak [...] Örülök, hogy lehetőségem nyílt átmeneti időre kilépni a korábbi rutinból, és kipróbálhattam magam új szerepben, új területen. Valahogy kettős énem van, néha úgy érzem, jó beleugrani a pezsgő életbe, hogy aztán vissza lehessen vonulni a dolgozószoba falai közé.”

Lehetett nem szeretni Bozóki miniszteri tevékenységét, utólag is lehet sokféleképpen értékelni, de azzal senki sem vádolhatja, hogy a hazai politikához evidensen társított romlottság árnyéka vetült volna rá, hogy ne vette volna igazán komolyan, amibe belevágott, csak úgy beugrott volna miniszterkedni, s aztán könnyeden hagyott volna mindent maga mögött. Éppen ezért, ha már részt vevő, megfigyelő szociológusként nem elemzi kormányzati működését, jó lett volna, ha megtalálja a módját, hogy világosabbá tegye: egy Bozóki-karakterű, ismereteivel rendelkező ember 2005-ben miért érezte úgy, hogy miniszterséget kell vállalnia egy igen szűk mozgásteret biztosító területen.

Bozóki András: Cenzorok helyett fekvőrendőrök. L'Harmattan, 2012. 367 oldal, 3200 forint.

Tetszik

Egy embernek tetszik. Legyél Te az első ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Pető Iván: A megélt történelem színpada (Falú a városban: az angyalföldi OTI-telep. Dokumentumok és néprajzi tanulmányok. Szerkesztő Juhász Katalin. Budapest, 2012, L'Harmattan.)** „...a mikrokozmosz »színpadain« játszódik közvetlen módon a történelem, amely itt...

2. **Pető Iván: Hogyan laktak gazdagék? (Somlai Tibor: Volt és nincs. Nagypolgári és arisztokrata enteriőrök 1900–1945. Budapest, 2012, Corvina.)** Somlai Tibor könyve, amely a 20. századi magyar enteriőrművészet irányzatairól...
3. **Szocialisták és szabad demokraták – Csepeli György, Gál J. Zoltán, Kovács Kálmán, Molnár György, Pető Iván, Vitányi Iván vitája a Fapados Szalonban – Moderátor Pikó András, hozzászólók Dobrev Klára, Horn Miklós, Szász István** - Az első, nagyon obligát kérdés most, április 16-án: mi...
4. **Városrendezés, kulturális identitás – Kerekes György, Bojár Iván András, Böhm András, Rajk László és Gábor Eszter a Fapados Szalonban. Moderátor: Pikó András, hozzászólók: Váradi Júlia, Schiffer János, Sziklai János, Hann Endre, P. Szűcs Julianna** – Sokféle módon el lehet rontani egy ilyen beszélgetést: úgy...
5. **Almási Miklós: Mi van a nemzet után? (Jürgen Habermas: A posztnevezeti állapot. Politikai esszék. Fordította Ruzsacz István. L'Harmattan-Zsigmond király Főiskola. 156 oldal, 2000 forint.)** Almási Miklós Mi van a nemzet után? Habermas meghitten...

Cimkék: **Pető Iván**